

րակզգին Սինայի: Ասոր և Լիբանանու միջոց տարածուած երկիրն ալ զուրկ է յանտառաց, և այսպէս էր Հրէից տերութեան ատենն ալ, վասն զի բոլոր երկիրն արմրտեօք մշակէին՝ իրենց բաղմութեան ապրուստի համար. իսկ երբ օտար ազգերէ ճնշուած թողուցին երկիրն բարձրատափերը՝ զոր խնամով կը մշակէին, անոնցմէ ինչո՞ւ հեղեղներն ալ աւրըշտրկեցին ստորին դաշտերը. արօտք ապականեցան, և հարկ եղաւ ժողովրդեան գաղթելու յօտար աշխարհս, ուր մասամբ վտարեց զիրենք քաղաքական հարկ կամ բռնութիւնն ալ: Այնուհետեւ մինչև հիմա Պաղեստինոյ հոշակեալ բարեկի ծոցը շատ ցամբած է. Յորդանան գետն անգամ նուազեալ պղտորեալ հեղեղ մը դարձած է. Լիբանանու մայրիքն անգամ նիհարցեր ցածցեր են, հագիւ 8 կամ 10 հատ մը կը գտուի գերահռչակ մեծերէն: Ի վերայ այս ամենայնի հին բարեբերութեան վկայ են քանի մը քերական հովտաց բերքն, արմաւենին, պանանը, շաքարի եղեգը, ժանտաթղենին, նարնջենին, կիտրոնին, փստուղն, եղջիւրենին, նոնենին և այլքին, և այլ պէսալէս պտղատու ծառք և խաւարտք: Սամարիա և Գալիլիա ունին և կաղնեաց ու կնձնեաց անտառներ:

Լիբանանու հիւսիսային գարատափք կը բերեն լաւ թթենիներ, որով շերամք կը դարմանեն, և պատուական այգիներ, զորս կը մշակեն Մարոնիք և Տիրզիք, փոխաւորով հին բնակչաց երկրին:

Յորդանանու եզերքը կը գտուին դափնեվարդք, սլապիր, զիւնի, նոճի, հացի,

թեղօշ, սօսի, արքակաղնի, տօսախ, մուրտ, վարդ, բեկնիկ, ազալէա, դափնի, ակաւիա, ուետնի, և այլն. գետնի վրայ ալ շատ տեսակ խոտեղէնք, խիժաւեր փուշք, և ստորալեռնեայ ծաղկունք շատ տեսակ:

Այսպիսի բուսոց տեսակներ կը յիշուին յաճախ ի Հին և ի Նոր Ատակարանս, յորոց և Տէրն մեր Քրիստոս շատ անգամ ընծայեց յառակ և ի նմանութիւն:

Ա Ր Զ -

Ա Ր Զ - Կ Ա Տ Ո Ւ

Այս եզական կենդանին զոր փութիէ չորրորտանեաց մէջ ամենէն վայելուչն կը համարի, մինչև վերջի ատեններս անձանթէ էր Եւրոպիոյ կենդանաբանական թանգարանաց, և առաջին ան-

դամ 'ի բարձանց Ռիպեթի բերուեցաւ 'ի Լոնտուա, ուր կը պահուի մինչև ցայսօր կենդանաբանական պարտիզին մէջ, և ահա նոյն այն կենդանին է զոր կը տեսնայ ընթերցողն յառաջիկայ պատկերի:

Այս կենդանւոյն մորթը թանձր է, բուրդն երկայն, և մարմնոյն վերին

տաքին կողմը սևադոյն: Յաւելը միթնադոյն է. և աչքերէն մինչև բերանը զագաթնահայեաց լայն գիծ մը կ'ինչնայ կարմրագոյն ու մոխրագոյն բուրդով խառն:

Այս Լոնտուայի կենդանաբանական պարտիզին մէջ եղած Ալլ-Կատուն գլխէն մինչև ազոյն արմատն ունեցած

երկայնութիւնը զրեթէ քսան և երկու բթաշափ է. մինչդեռ առանձին ազոյն երկայնութիւնը տասն և վեց բթաշափի կը հասնի. իսկ կենդանւոյն բոլորական բարձրութիւնն է ինը բթաշափ, և կշիռը միջին հաշուով ութ լիպրաանդղիական:

Այս վայելչաձև ու գեղեցկագոյն կենդանին կը բնակի Հիմալայա լեռանց հարաւային արեւելեան կողմը. ծովուն երեսէն իբրև եօթն հազարէն մինչև տասն և երկու հազար ոտք բարձրութեամբ: Բնապատմից մէջ այս կենդանւոյն վրայ առաջին անգամ տեսն 'ի տեղը մեզ տեղեկութիւն տուողը Քիւվիէ գաղղիացին եղաւ. որոյ ըսածին հա-

մեմատ՝ Ալլ-Կատուն խոտակեր է, և կերածն է պտուղ, արմատ և տնկոց ծիւեր. ուսկից զատ կ'ուտէ զարձեալ հաւիթ, փորիկ թռչուններ, կաթ և պարարտ նիւթեր: Առաւօտն և իրեկունը միայն կ'ուտէ, իսկ օրուան միւս մասը քնով կ'անցընէ: Յինքեան զինքընտել է, ան-

Կ Ա Տ Ո Ւ

կողմը ներկեալ 'ի գոյն ստուերաներ. կի. իսկ գլուխն ինչպէս և ազին գեղնագունի կը զարնէ, որ և ունի մէկ քանի գալարուն խողպաներ: Երեսը, կզակն և ականջաց ներքին կողմը սպիտակագոյն են, մինչդեռ որովայնն, ազոյն վերջին ծայրն և ականջաց ար-

միտաս, բնդունակ կրթութեան և կատուի պէս խաղաւոր. ձայնն արջի ձայնին կը մօտենայ. և թէ որ փայտիայուի, կատուի փայտայանաց առեն հանած ձայնին նման ձայներ կը հանէ: Արջ-կատուին ձագը կծկի մը պէս փաթու, թեալ կը ծնանի, գլուխն աղիւղը ծածկեալ:

ՕԳՏԱԿԱՐԴՈՒԹԻՒՆԻ ԿԵՆՂԱՆԵԱՅ

Փոխանակ կենդանեաց բարձրագոյն վախճան ու նպատակ ընծայելու և գողցես մարդոց հաւասարելու, ինչպէս կ'ընէ այժմեան շնչահաւատութիւնը, շատ աւելի բանաւոր կը թուի բնին որ կենդանիք տնկոց պէս մարդկան ծառայելու և երկրագունտս զարգարիլու համար ստեղծուած են:

Տնկոց նկատմամբ մեր բաժնն սովեակայտի է, ուստի աւելորդ կը համարիմք երկայնաբանել հօս. բաւական է հարցընել միայն անապատն ուղեւորող ճանապարհորդին թէ ինչպէս կը տաղնապին զսիրտ նորա անձկութեամբ և երկիւղիւ այն մեռելատիւղ երաշտացեալ միայնութիւնը, զորս ստիպեալ է հատանել առանց դոյզն կանաչութեան կամ կաթիլ մը ջրոյ հանդիպելու. որ եթէ գիտեալածով փոքրիկ ուխտիսի մը պատահելու ըլլայ, կ'ողջունէ զայն իբրեւ երկարժամանակեայ բացակայ բարեկամ, և վախճան կը համարի զայն իր անտաննիկ նեղութեանցը, բոլոր բուսական աշխարհը կամ թագաւորութիւնը մեծամեծ ծառայութիւններն կրնայ մատուցանել մարդկան, և կան մէկ քանի բոյսեր որ նոյն իսկ ինքն յինքնան հարստութեան ազդիւր են: Մեքսիկեան հեղիարգեհին (agave) օրինակի համար, օգտակար է իր ամեն մասամբը. արմատին չուսն կը չինուի, բունէն առաւղծ, փուլէն գամ և ասեղ:

Այս տունկին տերեւին մէջ տեղը փոստակ մը կը ձևանայ, ուր կը ընկոյի ամեն օր բաղդարահամ ու պայծառագոյն հեղանիւթ մը, և գրեթէ տարւոյ չափ անդադար կը նորոգուի: Թանձրայնելով այս հեղանիւթը կը փոխակերպի 'ի չաքար, որ եթէ խառնուի ընդ ջրոյ, յետ չորեքօրոց կամ ինչգօրեաց խմորմանը կ'ուռ համ կ'առ-

նու. որոյ վրայ հթէ յաւելուս նորնջի և կամ լիմոնի կճեպ, արբեցողիչ զօրութիւն կը ստանայ: Ներբազնոտոյ ամեն կողմը աստուածային նախախնամ տեսչութեան պատրաստեալ իրեն յատուկ առանձին տունկերն ունի, բնակողաց պէտքին ու կարօտութեան յարմար. իսկ այն բանն որ ամենուն անհրաժեշտ կարեւոր է, ամեն կողմ գրեթէ կը գտնուի, ինչպէս է արմըտիքը, որ կը բուսնի սկսեալ 'ի բեւեռաց մինչև ցհասարակածն, վասն զի ժողովրդոց ապրանաց գլխաւոր հիմն է:

Բայց զառնալով մեր առաջարկեալ նիւթոյն, կ'ըսեմք որ կենդանեաց մարդկան մատուցած ծառայութիւնքն և օգտակարութիւնքը բազմապատկաւ են, և թէ որ ուղեւորինք զամենքն ալ յիշատակել հօս, խօսքերնիս շատ կ'երկարէր, և թերեւ չէինք ալ կրնար կատարելապէս մեր նպատակին հասնիլ, ինչու որ շատ կենդանիք որ 'ի սկզբան անօգուտ կը համարուէին, ըստ բարգաւաճելոյ արուեստից և գիտութեանց մեծ յարգ ստացան և պիտի ստանան: Ռուսի գլխաւորներն ու յայտնիները միայն նշանակելից հօս, որք մեծապէս նպաստաւ մատուց եղան աշխարհիս քաղաքակրթութեան ու յառաջդիմութեան գործոյն, ինչպէս են եղը, ձին, ուղտը, սրավար եղջերուն, լաման, շուն, և այլք:

Եզը երկրագործութեան միակ նեցուկն է. որչափ անդաստանք անխափ պիտի մնային եթէ մարդ չունենար իրեն օգնական այս համբերող ու անխոյժ աշխատաւորը: Եզը, կ'ըսէ Պիեֆֆոն, ձիու, խու և ուղիւ պէս յարմար չէ կրել բեռինս: Թիւհնոյն ու մարմնոյն ձեւ արդէն կը ցունցնեն զայն. բայց պարանոցին թանձրութիւնն և ուսոցը լայնութիւնն յարմարաւոր ըրած են զնա 'ի լուծ: Կարծես թէ մասնաւոր արօրի համար ստեղծուած է. մարմնոյն մեծութիւնն և դանդաղաշարժութիւնը, սրունից չափաւոր բարձրութիւնը, նոյն իսկ համբերատար ժուժկալութիւնն յաշխատանս, դաշտերը մշակելու և հողոց զօրաւոր ու նորանոր արգելից յաղթելու համար ստեղծուած կը ցուցնեն զնա: Չին թէպէտ և եզին հաւասար զօրաւոր է մարմնով, բայց յարմար չէ այգալիսի աշխատանաց. նախ որ սրունքը սաստիկ բարձր է, չորժմունքն արագ և բուռն, և համբերութիւնը տակաւ, վասն որոյ և պատրաստ ապաստամբելու իր առաջնորդին գէմ:

Եզը շատ տարիներ աշխատելէն ու ծերանալէն ետքն ալ, կը մատակարարէ մարդոյ իր մտովն աւողջարար ու անդադործ կրկարար մը, և ճարտարութեան արուես-